

Сабін

Пилип-Полян Юрик

Новела

Три дужі хлопці, озброєні "шмайсерами", постали на порозі невеликої хати, що переляканою вивіркою ховалася в лісочку на окраїні села. Виділила її сільська рада голові колгоспу. Господарів оселі вивезли на Сибір за сприяння повстанцям-бандерівцям. Не порожніти ж будинку! А його, полтавця Олександра Сабіна, колишнього політрука роти, партія прислала на Тернопільщину створювати колгоспи.

— Поїдете в Ласківці, — сказав йому перший секретар Тернопільського обкому. Потім, почухавши потилицю, додав:

— Там дуже неспокійно. Бандерівщина, самі розумієте. Особливо розперезався їхній ватажок Щасливий. Гарно законспірований, поки що до нього органи НКВС не добралися. Не один колгосп уже знищив цей "добродій", не одного голову правління повісив, зокрема, й у Ласківцях — товариша Коновалова. Отож, легкої прогулянки вам не обіцяю. Самі зорієнтуєтеся на місці. Зараз там уже майже всі жителі записалися в колгосп — Коновалов їх змусив. Зібрані корови, вівці, свині, коні, посівний матеріал, а також сільгоспінвентар. Тримайте все це, бо то тепер — колективна власність, а за великим рахунком — державна. За неї спитають, раптом що.

Осінь 1945-го видалася морозною. До Покрови ще далеко, а навколо — сніги. Виручали селян ліси — можна було назбирати сухих гілок і протопити в хатах. А ось колгоспну худобу годувати було практично нічим. Фронт пройшов селом, згоріло чимало хат, спалені й копиці сіна, скирти соломи. А попереду — зима. Сабін, прибувши на місце, зібрав колгоспне правління. Та на його запитання, що робити, правлінці лише мовчали.

— І як мені вас розуміти, товариші? — запитав він. — Як нам рятувати худобу? Ви ж — селяни, ви розумієтеся на цьому набагато більше й краще, ніж я — колишній комісар, який сільськогосподарську продукцію бачив тільки в їдальні та на облавках крамниць...

Його слова сподобалися присутнім, вони завертілися на стільцях, почали шепотіти між собою. Тоді слово взяв дідो Максим Ромашук:

— Не знаю, чи сподобаються вам мої слова, пане голово, але я б роздав маржину назад, по домівках. Із такою умовою, що до буяння трав (тобто, до Юрія) вона буде в обійстях селян.

— Це ж саботування колективізації! — вигукнув, аж підскочив, голова сільради Лаврентій Шундряк. — Товаришу Сабін, саме так розцінять наші дії в райкомі та обкомі КПУ! Тому я — категорично проти! А вам, товаришу Ромашук, скажу відверто, що таке рішення дуже сподобалося б Щасливому та його банді. Він про це тільки мріяв би.

— То нам що, наперекір Щасливому, угробити всю маржину? — заперечив дідо. — І хай люди голодують?

— А ви не пересмикуйте! — не здавався Шундряк. — Ми повинні робити так, як

вимагає партія й радянська влада. І не інакше.

— Як робила це ваша партія та радянська влада на Великій Україні на початку 30-х - ми всі добре знаємо! - парирував Ромащук. - Понад десять мільйонів українців полягли від голодомору!

— Це - геббельсівська пропаганда! За таке можна й до Сибіру потрапити!

— А ви мене не лякайте. Вам, бачу, правда очі коле...

Тоді в суперечку втрутився Сабін:

— Спокійніше, товариші. Наші баталії нікому не потрібні. Мені здається, що пропозиція товариша Ромащука цілком слухна. Наскільки я можу судити про селян-господарників, вони самі не з'їдять, а худобину доглянуть і нагодують.

— Це - Божя правда, пане голово! - піднявся літній правлінець Петро Савчук. - Не буде сіна, соломи - зі стріх братимуть, дахи розкриватимуть, але маржину нагодують!

— Тоді я ставлю на голосування. Хто за те, щоб роздати худобу селянам і домовитися з ними, що до середини травня вона буде в їхньому розпорядженні. Здаватимуть у колгосп три чверті надоеного молока.

Із одинадцяти членів правління десять проголосували "за". Проти був тільки Шундряк...

Увечері Олександр прийшов до Максима Ромащука. Загавкав пес, викликаючи господаря. А коли той з'явився, голова колгоспу запитав:

— До вас можна?

— Заходьте, пане голово. Розумним людям ми завжди раді. - Старий дістав цигарку, прикурив. - Не курите?

— Нещодавно покинув.

— Тоді ходімо в літню кухню - там нас ніхто не чути.

Сіли на стільці, плетені з лози. Господар запитав:

— Ви хотіли щось, пане голово?

— Так, добродію. Знаю, що тут у лісах повно бандерівців. Я воював у артилерії. З ними НКВС розбиралося. Ось і хочу для себе знати, хто ці люди, чому жорстокі і яку мету переслідують. Бо про них я тільки негативне чув і в райкомі, і в обкомі партії.

— А що вони вам, пане голово, можуть розповісти про цих людей? Лише погане. Бо ці хлопці з лісу хочуть справді незалежної України. Нами не повинні керувати ні німці, ні поляки, ні москалі.

За останнім словом він спідлоба глянув на гостя. Побачив, що обличчя того аж перекошило. Тому пояснив:

— Нам не потрібен будь-який зайда. Щодо москаля, то росіян так називали аж до 1710 року. Тоді Петро Перший видав указ, що Московія називається тепер Росією, а люди в ній - росіянами. А щодо наших повстанців, то вони воювали проти німця з перших днів війни - з 1941 року. Навіть Повстанську армію створили, коли москалі втекли аж до Волги. Бо треба було захищати свої родини, батьків і дітей. А прийшли другі совіти, то боролися з ними, бо знали їх із тридцять дев'ятого. Добра від них не дочекаєшся.

— Я ж також їхній представник.

- У вас душа людська є, на відміну від них. От хоча б ваш попередник Коновалов...

— Його, кажуть, повісили...

— Усе почалося, коли він проводив збори й закликав усіх вступати до колгоспу. Тоді дідो Влодко Петренко запитав: "А можна, пане голово, я поспостерігаю трішки, як люди житимуть у тому вашому колгоспі? І якщо файно їм буде, то я також туди запишуся". Він сказав, щоб дідо залишився після зборів. І коли вже нікого не було, надавав старому стусанів. Погрожував, якщо той не вступить до колгоспу - поїде на Сибір. Троє дідових синів прийшли увечері до хати голови, викликали його надвір і надавали йому стусанів. За батька. А вранці до діда приїхав енкаведист із двома міліціонерами. Заарештували старшого сина. Хотіли ще двох забрати, але вони втекли.

— Куди?

— До лісу, звичайно. А ви не те саме вчинили б, пане голово?

— Не знаю, — тихо промовив Сабін.

— А ви самі собі скажіть правду. Оті двоє синів не хотіли воювати, не були проти радянської влади. А їх, як і багатьох, сама ота влада зробила своїми ворогами. І таким тепер вибір невеликий: воювати до кінця або здатися й поїхати на Сибір.

— Але ж Бандера їхній - гітлерівський прихвостень!

— Не слухайте ви райкомівців! Вони вам ще й не такі небилиці розкажуть. Бандера з тридцять шостого сидів у польській в'язниці за вбивство міністра Перацького. Його звільнили німці. І він прийшов із ними в сорок першому, у Львові оголосив відродження Самостійної України. Його та соратників гітлерівці заарештували й посадили в концтабір. Випустили тільки тоді, коли в Україну приперлися другі совіти.

— Мені розповідали про звірства, що чинять бандерівці тут, на Західній Україні. Убивають, знущаються...

— Тільки над такими, як Коновалов. Їм із Москви чи Берліна ніхто не постачає ні продуктів, ні медикаментів. Усе це - від наших жителів міст і сіл. Якби вони вбивали простий народ - хто їм допомагав би? А вбивають людей енкавеесівці, переодягнені в наші однострої. Убивають учителів, медиків, навіть своїх активістів, які мають у народі авторитет. Вирізають сім'ї. Причому, залишають живою тільки дитину, яка завтра все розповість сусідам і кажуть: "Живи во ім'я Степана Бандери!"

Олександр подякував господарю й попрощався. Майже всю ніч не спав, думав найбільше про переодягнених енкаведистів. Але не міг подумати, що скоро йому самому доведеться їх зустріти...

Хлопці в новеньких одностроях Повстанської армії автомати-шмайсери спрямували на Сабіна.

- Їдемо з нами!

- Куди саме?

- Не твоя справа, комуняко!

Підскочили до нього двоє. Першого Олександр дужим ударом у скроню повалив на долівку. Але другий заламав йому руку за спину.

- Не сіпайся, комісарє! - мовив третій, бо отримаєш кулю в лоб і не одну!

Один із нападників забрав пістолет, інший накинув на очі Олександра й туго зав'язав чорну хустку. Руки зв'язали за спиною. Завезли його в ліс, а за півгодини звільнили руки й заштовхали в криївку.

Новенькою сосною драбиною (живиця липла до рук) спустивсь Олександр у підземелля. Коли розв'язали очі, побачив на стіні портрет Степана Бандери. На неприбраному столі залишки сала, недопитий бутель самогону - запах по всьому приміщенню. Хліб ламали - крихти по столі. За столом - невеличкий сутулуватий чоловічок у такій же, як і його хлопці, новенькій формі, посміхається ехидно:

— То що, пане комісарє? Довоювався? Доколективізувався? Що тебе принесло в наші краї? Чи не хочеш нам, воїнам УПА, щось розповісти?

У цей час, коли сипалися запитання, по драбині спускався молоденький хлопчина, років вісімнадцяти. Ще на східцях почав доповідати:

— Товаришу майоре, в селі все тихо. Наші люди доповіли, що...

Тут він осікся, вловивши на собі суворий погляд начальника. Сабін почув усе, але не подав виду. Його похилена голова залишалася нерухомою.

— То я не почув твоєї відповіді, комісарє! - гаркнув начальничок. Олександр поволі підняв голову:

— Я приїхав сюди, аби налагодити колгоспне виробництво. Хочу, щоб люди тут, на Тернопільщині, жили краще, заможніше. А цього можна досягти тільки колективом!

— Ти нам тут свою комуністичну пропаганду не розводь! Бачили ми таких як ти. Он і худобу роздає селянам, щоб "своїм" здаватися.

Сабін тепер знав, із ким має справу, тому відповідав спокійно:

— Я її селянам позичив до травня, поки буде де випасати. Тоді знову худоба буде в колгоспі. Від цього ніхто не постраждає. А якби цього не зробив - вона загинула б.

— Гарно брешеш, комісарє! Ти ще й Сталіна зацитуєш мені!

— Причому тут товариш Сталін? За колгосп я відповідаю, а не він. До речі, я гарно вивчив його статтю "Запаморочення від успіхів". Тому помилок, як мої колеги в тридцяті роки, постараюся не допустити.

— Ти кажеш, помилок? Комуністи творили й творять злочини! І за це ми їх убиваємо. Тебе також чекає вірьовка.

Сабін мовчав, дивлячись мимо майора. А той, можливо втішившись допитом, промовив:

— Що ж, комісарє, живи поки що во ім'я Степана Бандери! Лейтенанте!

Один із тих, що арештовували Олександра, швидко спустився по драбині:

— Слухаю, пане ротмістр!

— Відвезіть його додому. А ти, комісарє, знай, що про тебе нам усе відомо. На Полтавщині в тебе дружина й двоє дітей. А там є наші похідні групи... Про наше побачення - нікому! Зрозумів? Виводьте!

Сабіна привезли в село, біля його хати розв'язали руки й хустку на очах. Олександрові залишалася година для сну.

Справи в колгоспі пішли успішніше. Селяни були раді своїм корівкам. Щодня до хат під'їжджала підвода з бідонами, в які зливалося молоко для держави. Рештки його залишалися колгоспникам. Роздав Сабін по дворах і свиней, і коней. Домовився, що селяни в травні здадуть їх колгоспові. На поля вивозили гній і перегній, готували парники й теплиці, очищали зерно для майбутньої сівби...

Після того, як він побував у криївці, минуло не більше місяця. Якось Олександр увечері прийшов до хати. Не встиг роздягтись, а на порозі – знову гості. Засмальцьовані однострої на хлопцях аж блищали – їх не прали щонайменше кілька місяців. Блищали безсердечною сталлю й автомати та кріс.

— Пане голово, ви арештовані! Поїдете з нами. Пістолета покладіть на стіл! – мовив старший із трьох і підійшов до Сабіна. – Не раджу чинити спротив!

Олександр витяг із-за ременя револьвер і поклав на край столу.

— Руки назад!

Зв'язали їх сирицею. На очі накрутили хустку, складену вчетверо. Вивели його на подвір'я й усадили на сани – сніг навколо ледь не по коліна. Везли довгою, як собача пісня, лісовою дорогою під завивання хурделиці й вовків-сіроманців. Не бачив Олександр ні великих смерек, ні сосен — лише вдихав насичений ароматний запах хвої.

— Тпру-у! – натягнув віжки візник, — приїхали!

Сабіна підвели до великої дірки в землі, що неподалік сосни, поваленої буревієм.

— Залазьте, пане голово, тут драбина. Друже Щасливий, приймайте гостей!

Олександр спустився на дно криївки. Щасливий велів хлопцям розв'язати гостеві руки й зняти хустку з очей. Перед Сабіним постала невелика кімната зі столом посередині. Стіни – із соснових стовбурів. Освітлювалася вона великим гасовим ліхтарем, що висів на стелі. На стіні – портрети Тараса Шевченка й Степана Бандери. В кутку – пічка-буржуйка.

— Сідайте, прошу! – мовив господар криївки, вказавши гостеві на табурет. Одягнутий Щасливий був у випрану й свіжовипрасувану гімнастерку кольору хакі, з-під якої виглядав комір вишиванки. Широкий офіцерський ремінь підперезував тонку його талію. Кремезні плечі аж двигтіли мускулами. На молодому обличчі – гарно підстрижені вуса й борода. – Михайле, а подай-но нам чаю!

Він сів навпроти Олександра й пильно глянув у вічі. У того обличчя гарно поголене, ніби на весілля зібрався. Жоден м'яз на ньому не здригнувся.

— То скажи мені, чоловіче добрий, — почав розмову Щасливий, — що тебе приперло аж із Полтавщини в наші краї? Там тобі роботи не було? І тут вирішив попрацювати?

— Була робота в райкомі партії, — відповів Сабін. — А потім викликали й сказали, що треба їхати на Тернопільщину й завершити колективізацію.

— І ти був упевнений, що нам тут колгоспи вкрай потрібні?

— А чому б і ні? Уяви собі, що селянин ваш має дві десятини землі, а в нього – четверо дітей. Кожному після смерті батьків залишиться по пів десятини. А в дітей буде ще по три-чотири дитини. Поділи пів десятини на три. Мізер! Тому краще

створити колективне господарство, працювати в ньому, як робітник на заводі, отримувати зарплату грошима й продуктами.

— І про землю свою забути? - засміявся Щасливий. - А на трудодні отримувати копійки, які заберуть як позику державі.

— Чому забути? Це - селянська земля, тільки в спільній власності.

— І якщо хтось не хоче бути в колгоспі - йому його частку тут же віддадуть? Скажуть: "Візьми, дороженький, працюй і дивися, що в колгоспі життя краще"?

Олександр не відповів нічого. Брехати, що так і буде не хотів. Добре знав, що з колгоспу ніхто нікому землю не віддає. Не хочеш там працювати - їдь у місто, а земля насправді вже не твоя!

Щасливий прочитав його думки:

— Виходить, що не все так гарно у вашому королівстві, товаришу Сабін?

Олександр мовчав, а щоб не видати хвилювання, взяв кухоль і відпив чаю з лісових трав: чебрецю, м'яти, підмаренника. Ці запахи повернули його в літо, коли демобілізувався й приїхав до рідного села. Дружина з дітьми вже повернулася з евакуації. Зустріч, сльози радості, мрії про майбутнє.

— Нічим крити? - запитав Щасливий. — Я багато розмовляв із твоїми земляками з Великої України. Тож розумію одне: колгоспи створюються радянською владою тільки для того, щоб можна було безкарно забрати все вирощене й вироблене в Московію. І саме кремлівські іроди розпоряджатимуться продукцією, а не селяни, не голови колгоспів і навіть не райкоми з обкомами! Москалі продаватимуть її, купуватимуть собі гарні авто, будуватимуть дачі, що сяятимуть золотом. А селянам - рабська праця й дуля з маком на вигадані трудодні. Так я кажу чи ні?

Сабін кивнув головою.

— Отож, комісарє! Таких як ти знищуємо, щоб окупаційна радянсько-більшовицька влада знала, що тут господарі ми. В одній із наших стрілецьких пісень співається (у криївці розстелився його гарний тенор):

*Повстань, повстань, народе мій,
Берись за зброю вмиць,
І хай під окупантами
завжди земля горить!*

Щоправда, радянські композитори вкрали цю мелодію, а поети переінакшили текст, тепер їхня пісня "Священная война" звучить із усіх брехунців. Але, думаю, це не надовго. Ми повернемо собі нашу державу й пісні, нашу віру й усі народні скарби.

Щасливий усміхнувся, допив чай, сказав як зав'язав:

— Залишаємо тебе живим за те, що роздав маржину селянам. Тепер вони не приречені на голодну смерть. Бо врятує їх молоко. Хай по склянці на кожного мешканця, але це вже їжа. Отже, щось у тобі людське ще залишилося. Мені особисто ти сподобався тим, що не маєш переляку, не просиш пощади, як це робили твої попередники. Але знай, що тільки-но почую, що ти знущаєшся над народом - я й мої

хлопці не забаряться. Повісять на гілляці, як і Коновалова.